

רב עמרם גאון	רב סעדיה גאון, הרמב"ם מחזור ויטרי	סדור חסידי אשכנז פי' סידור לרוקח	רב שבתי סופר
שירה חדשה שבתו גאולים לשמך על שפת הים. יחד כלם הודו והמליכו ואמרו: ד' ימלך לעולם ועד: ברוך אתה ד'. גאל ישראל:	שירה חדשה שבתו גאולים לשמך על שפת הים. יחד כלם הודו והמליכו ואמרו: ד' ימלך לעולם ועד: ברוך אתה ד'. גאל ישראל:	שירה חדשה שבתו גאולים לשמך על שפת הים. יחד כלם הודו והמליכו ואמרו: ד' ימלך לעולם ועד: ברוך אתה ד'. גאל ישראל:	שירה חדשה שבתו גאולים לשמך על שפת הים. יחד כלם הודו והמליכו ואמרו: ד' ימלך לעולם ועד: ברוך אתה ד'. גאל ישראל:
ואין להוסיף דבר על ד' ימלך, מפני שיש מי שטועה ואומר מה שלא תקנו חכמים כאן 'בגלל אבות תושיע בנים וזכריא גאולה לבני בניהם בא" גאל ישראל'.	ונאמר. גאלנו ד' צ-אות שמו קדוש ישראל: ברוך אתה ד'. גאל ישראל:	ברוך אתה ד'. גאל ישראל: ר' מאיר שליח צבור הוסיף: גואלנו וגו'	

תפלה מכל השנה מנטובה שכ"ב: קומה לעזרת ישראל
סדר תפלות כמנהג אשכנז ופולין הנאו שפ"ח: קומה לעזרת ישראל
סדור ר' הירץ ש"צ טוהינגען שנת ש"ך: מהר"ל הגיה בתפלה של ק"ק וורמייזא קומה בעזרת
 ישראל על דרך רוכב שמים בעזרך
ר' שבתי סופר: קומה בעזרת כך הוא הנכון בעזרת בב"ת ולא לעזרת בלמ"ד, כי הוא מיוסד ע"ש
 הפסוק 'וקומה בעזרת' תהלים ל"ה

ירושלמי מסכת ברכות דף יא/ב
 תני הקורא את שמע בבוקר צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב. ר' אומר צריך להזכיר בה
 מלכות. אחרים אומרים צריך להזכיר בה קריעת ים סוף ומכת בכורים. ר' יהושע בן לוי אומר
 צריך להזכיר את כולן, וצריך לומר צור ישראל וגואלו

.....

מה פירוש התואר 'צור'?
מורה נבוכים - חלק א פרק טז
 'צור' - שם משתתף, הוא - שם ההד, "והכית בצור"; והוא - שם אבן קשה, כחלמיש, "חרבות
 צורים"; והוא - שם המחצב אשר יחצבו ממנו אבני המתכות, "הביטו אל צור חוצבתם". ואחר כן
 הושאל מזה הענין האחרון זה השם **ליסוד כל דבר ומוצאו**; ולזה אמר, אחר אמרו 'הביטו אל צור
 חוצבתם', "הביטו אל אברהם אביכם וכו'" - כאילו באר, שהצור ש'חוצבתם' ממנו הוא 'אברהם
 אביכם', על כן לכן בדרכיו והאמינו בתורתו והתנהגו במדותיו, כי טבע המתכת ראוי שיהיה נמצא
 במה שיחצב ממנו.
 ולפי זה הענין האחרון, נקרא הש"ת 'צור', כי הוא המוצא והסיבה העושה לכל מה שזולתו,
 ונאמר, "הצור תמים פעלו", "צור ילדך תשי", "צורם מכרם", "ואין צור כאלדינו", "צור עולמים".
 'ונצבת על הצור' - השען ועמוד על התבוננות היותו ית' המקור, שהוא המבוא אשר הגיע ממנו
 אליו כמו שבארנו באמרו לו, "הנה מקום אתי".
ע"פ פשט ברמב"ם פ"ג מהל' תשובה טו
 חמשה הן הנקראין מינים, האומר שאין שם אלו"ק, ואין לעולם מנהיג; והאומר שיש שם מנהיג,
 אבל הם שנים או יותר; והאומר שיש שם רבון אחד, אלא שהוא גוף ובעל תמונה; וכן האומר
 שאינו לבדו ראשון וצור לכל; וכן העובד אלוה זולתו, כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים. כל
 אחד מחמשה אלו הוא מין:

ספר השורשים לרד"ק ערך צור

... ולחזק הצורים כנה הק-ל בצור. כי אין לדמותו, אלא למעשיו, והוא דרך העברה הצור תמים פעלו (דברים לב, ב.), צור עולמים (ישעיה כו, ד.), ואין צור כאלדינו (שמואל א' ב)

תרגום: תוקפא

צור מפיע ז' פעמים בשירת האזינו

ואמר: אי אלקימו צור חסיו בו:
אשר חלב ובחימו יאכלו ישתו יין נסיכם
יקומו ויעזרכם יהי עליכם סתרה:
ראו עתה כי אני הוא ואין מידי מציל:
דברים פרק לב, לו...

רש"י בסוף השירת האזינו:

נחלקו זה ר' יהודה ור' נחמיה ר"י דורש כולה כנגד ישראל ור"נ דורש את כולה כנגד העכו"ס... כי ידן ה' עמו... כי יריצ את ריצם מיד עושקיהם כי יראה כי אזלת יד וגו': ואמר אי אלדימו - והאויז יאמר אי אלדימו של ישראל, כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידר את הפרוכת כענין שנאמר ותרא אויבתי ותכסה צושה האומרה אלי אוי ה' אלדיך: ראו עתה כי אני וגו' - אז יגלה הקצ"ה ישועתו, ויאמר: ראו עתה כי אני הוא מאמי זאת עליהם הרעה, ומאמי תבא עליהם הטובה: ואין מידי מציל - מי שיציל אתכם [העכו"ס] מן הרעה אשר אביא עליכם:

~~~~~

אמת אתה ראשון ואתה הוא אחרון

ע"י בתלמידי רבינו יונה ברכות כ: פסוקי' לאה מ' אמוך גאולה לתפלה הוא בן עזרי"ב - כי אחת יצא הוא בולט בו ית' ומתפלל אתוך בטחון עי"ה

בהרבה מקומות בסידור מוזכר ענין יציאת מצרים. שתי ברכות המיוחדות לכך הן אמת ויציב ואמת ואמונה. בשתייהן מביעים הבטחון שיגאלנו שנית. כל חלק הראשון של אמת ואמונה קאי על זה [כ"כ רש"י בברכות יב.]. באמת ויציב אומרים

אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון. ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע:

[א] למה להזכיר כאן שהוא ית' ראשון ואחרון? נר' שזה מיוסד על ישעיה פרק מד ו: כה אָמַר ד' מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגָאֹל, ד' צ-אות. אָנִי רִאשׁוֹן וְאֲנִי אַחֲרֹן, וּמִבְלַעְדִּי אֵין אֱלֹקִים: אשר הר"י אברבנאל מפרש: לפי שהנציא ייעד לישראל המסות הגדולות האומות והמופחים והיד החזקה אשר יעשה הקצ"ה צומן הגאולה העמידה, הודיעם צפרשה הזאת שראוי להם להאמין זה, ושלא יתיאשו מהחסד האלקי, כי הוא היכול על כל אלקים, והוא מגיד מראשית אחרית. ועל זה אמר כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו. ר"ל אותו שהיה צימים הראשונים מלך ישראל ואותו שהיה צעמיד גואלו ומושיעו, ד' צ-אות ר"ל אני הוא האדון על כל הנצאות. .... והנה אמר אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים להגיד שהוא ית' אשר הוליאם וגאל אותם ממצרים בראשונה הוא יגאלם ויפדם עתה באתרונה..... [ברם עי"ש בישעיה

ברש"י וברד"ק שפרשו על בריאת העולם]

חושבני שעל פי פרושו ניתן לפרש היטב המשך הברכה, להכין את הלב לסמוך גאולה לתפלה, לבטוח ולהתפלל שיגאלנו שנית.

גאולה ראשונה:

ממצרים גאלתנו ה"א ומבית עבדים פדיתנו....

גאולה אחרונה:

.... צור ישראל, קומה בעזרת ישראל, ופרה, כנאומך, יהודה וישראל.

ונר' לפרש

צור ישראל קומה ... ופרה...

זו הפעם היחידה שבא בסדור התואר 'צור ישראל' ? למה מזכירים תואר זה פה ?
תואר זה בא פעמיים בלבד בתנ"ך. פעם בישעי' ל כט:

הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חָג וְשִׁמְחַת לֵבָב כַּהוֹלֵךְ בַּחֲלִיל לְבּוֹא בְּהַר ד' אֶל צוֹר יִשְׂרָאֵל: (ת"י: תקיפא דישראל)

רש"י: השיר יהיה לכם - כליל הפסח תצא לכם שמחה זו. כליל התקדש חג - כמו שאמרתם שיר של הפסחים צמחים. ונראה המקרא הזה כאילו צא ללמד על סנהריב, ולימד על פרעה, שאמרו הלל כליל אכילת פסחים. כהולך בחליל - ותשמחו צמפלת סנהריב כשמחת מציאי ציכורים, שהיה החליל מכה לפניהם. לבוא בהר ה', כמו ששינו צמס' צכורים:

רד"ק: לבא בהר ה' - שיצאו צהר ה' שהוא בית המקדש לשיר ולהלל שם אל צור ישראל שהיה נורס וחזקס עם מלך אשור. ורז"ל פירשו כי כליל פסח היתה מגפת מחנה אשור, שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג - שאומרים צו שירה והלל, זהו ליל הפסח:

אנא, צור ישראל, תקיפא דישראל, צורנו וחזקנו עם פרעו ועם מסנהריב, נא קום ופדנו מהגלות שלנו

במקום השני שמופיע התואר 'צור ישראל' הוא בקשר להבטחה על ביאת המשיח. אולי לכן תקנו תואר זה כאן לרמז על הטבחתו ית' על משיח בן דוד. ע"י שמואל ב כג א-ג: וְאַלֶּה דְּבָרֵי דָּוִד הָאֲחֵרִים נֶאֱמַר דָּוִד בֶּן יִשִׁי, וְנֶאֱמַר הַגִּבֹּר הָקָם עַל מְשִׁיחַ אֱלֹקֵי יַעֲקֹב וְנָעִים וְזִמְרוֹת יִשְׂרָאֵל: .... אָמַר אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל לִי דְּבַר צוֹר יִשְׂרָאֵל. מוֹשֶׁל בְּאָדָם, צִדִּיק, מוֹשֶׁל יְרֵאת אֱלֹקִים: ת"י: ואילין פתגמי נבואת דוד דאתנבי לסוף עלמא ליומי נחמתא דעתידין למיתי. אמר דוד בר ישי ואמר גברא דמרבא למלכו משיחא במימר אלקיה דיעקב, ותקין למימני בחיך מבוסס תושבחתיה דישראל:

אמר דוד, אלקא דישראל עלי מליל, תקיפא דישראל, דשליט בבני אנשא קושטא דאין, אמר למנאה לי מלכא דהוא משיחא דעתידי דיקום וישלוט בדחלתא דה'.

קומה בעזרת ישראל ופרה....

בפסוקי דזמרא סוף הודו אומרים הפסוק האחרון של מזמור מ"ד, מזמור שנאמר על הגלות שלנו :

קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך:

בתחילת מזמור מ"ד נאמר

(ב) אֲלֵדִים בְּאֶזְנוֹנֵנוּ שְׁמַעְנוּ אֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ לָנוּ פֶּעַל פְּעֻלָּתְךָ בִּימֵי קָדָם:

(ג) אַתָּה יְיָהּ גֹּוִים הוֹרֵשֶׁת וְתַפְעֵם תִּרְעַ לְאֻמִּים וְתִשְׁלַחם:

ובסוף המזמור בא תפלה זו.

[לפי ר' שבתי סופר הוא מיוסד על הנאמר במזמור ל"ה: לְדָוִד, רִיבָה ד' אֶת יְרִיבֵי לָחֶם אֶת לַחֲמֵי: הַחֲזֹק מִגֵּן וְצִנָּה וְקוֹמָה בְּעֶזְרְתִּי: ויש נ"מ גם למעשה על מה מיוסד, האם קומה הוא מלעיל או מלרע ע"י במנחת שי שם ושם ובסדר רש"ס]

ופדה כנאמך יהודה וישראל.

ירמיה פרק כג ה-ח

הנה ימים באים נאם ד' והקמתי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ: בימיו תושע יהודה, וישראל ישכן לבטח וזה שמו אשר יקראו ד' צדקנו: לכן הנה ימים באים נאם ד' ולא יאמרו עוד חי ד' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים: כי אם חי ד' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדיחתים שם וישבו על אדמתם:

אולי "ופדה כנאמך" - פדה כאותו אופן שנאמת

ירמיה פרק לא ל-לב

הנה ימים באים נאם ד' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה: לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי כם נאם ד': כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ד' נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלדים והמה יהיו לי לעם:

~~~~~;

ממשיכים ב'אמת ויציב' עם פסוק מישעיה פרק מז

גאלנו, ד' צ-אות שמו. קדוש ישראל: הפסוק בא באמצע נבואה שנאמרה על חורבן בבל,

על העונש והנקמה שה' יקח מהם. [ג] למה בא גאולה באמצע נבואה זו?

מזכירים 'פדה' ו'גואלנו'. גם בסוף אמת ואמונה מזכירים שתי לשונות אלו בפסוק על פדותנו

וגאולתנו העתידה: כי פדה ד' את יעקב. וגאלו מיד חזק ממנו: (עי' ירמיה פרק ל"א - ההפטרה של

יום ב' דר"ה)